

ספר גיא חזיון

אברהם בן חנניה יגל

מבוא ופרושים: דוד דודרמן

מרכז זלמן שזר

ספר גיא חזיון

אברהם בן חנניה יגל

ספר גיא חזיון

מבוא ופרושים

דוד רודרמן

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל
ירושלים

Originally published in English under the title:

A Valley of Vision

The Heavenly Journey of Abraham ben Hananiah Yagel

with Introduction and Commentary by David B. Ruderman

Copyright © 1990 by the University of Pennsylvania Press

המערכת המדעית

פרופ' ישעיהו גפני (יו"ר), פרופ' מרדכי ברויאר, פרופ' יעקב ברנאי
מר צבי יקותיאל, פרופ' מרים ירדני, פרופ' יום-טוב עסיס, פרופ' יוסף שלמון
מרכז המערכת: מעין אבינר-רבהון

התקין והביא לדפוס: יצחק כהן

תרגום המבוא והפירושים: אהרון אריאל

ספר זה יצא לאור בסיוע

קרן לואיס ומינה אפשטיין של האקדמיה האמריקנית למדעי היהדות
The Frederick W. Hilles Publications Fund of Yale University

מסת"ב 8-112-227-965 ISBN

מספר קטלוגי 185-379 Catalogue No.

© כל הזכויות שמורות למרכז ולמן שזר לתולדות ישראל, תשנ"ה

© Copyright by The Zalman Shazar Center for Jewish History, Jerusalem

Printed in Israel, 1997

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או מכני, לרבות צילום
או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.

סדר ועימוד ממוחשב: מרכז ולמן שזר

לוחות: מכון האופסט שלמה נתן; הדפסה: דפוס גרפית ('גרף חן') בע"מ

כולם בירושלים

תוכן

פתח דבר

7

מבוא

9

10

יגל ומסכת חיי היהודים באיטליה בסוף המאה ה־16

12

תולדות חייו של אברהם יגל

17

מעמדו של יגל בקרב העילית האינטלקטואלית של קהילתו

20

יהדות וידיעה מדעית: חזון האחדות בעולמו הנפשי של יגל

21

תקציר מתומצת של 'גיא חזיון'

25

'גיא חזיון' כחיבור יהודי

27

'גיא חזיון' כאוטוביוגרפיה מודרנית קדומה

31

השפעתה של מסורת הנובלה האיטלקית

33

עיבודן של הנובלות של גרנוצ'י בידי יגל

36

סיפורו של איוב

38

זכרונות מהמר יהודי

41

מפי עוללים: נאום התאומים הסיאמיים

45

השפעתם של בואתיוס ושל סוגת ה־*Consolatio*

50

אמבִּלְמָטִיקָה והוראת היהדות

55

דיונה של 'אם כל הלשונות'

59

המסר היסודי של 'גיא חזיון'

62

הערה אחרונה: 'גיא חזיון' והרגישות הברוקית

64

מהדורה חדשה זו של 'גיא חזיון'

67

חלק א: הלילה הראשון

67

תחילת הופעתה של נשמת אביו של יגל

69

נאומו הראשון של האב

72

דיון בדבר ביקוש החוכמה ומטרת חיי האדם

73

על הרעות שבנשיכת נשך

77

ראשית המסע לשמים ותחילת המונולוג של הבן

78

הופעתן של שתי הנשמות הראשונות

79

סיפורו של המורה

80

נאום המהמר

85	יגל חוזר לספר את קורותיו
87	על מיתה בטרם עת
91	סיפורו של האיש שקרא לשטן וביקר בשאול
94	סיפור של רצח ונקמת האשה
98	על לקחי המוסר משני הסיפורים
103	על האמונה בגלגול הנשמות
106	המשך קורות חייו של הבן
110	הופעת התאומים הסיאמיים
111	סטיה מהנושא העוסקת בנשמה ובשבע מצוות בני נח
113	נאומיהם של התאומים הסיאמיים
125	יגל חוזר לסיפור קורותיו
128	הופעתו של איוב
130	סיפורו של איוב
132	לקחי המוסר מסיפורו של איוב
137	המשך סיפור קורותיו של יגל
142	סיפוריהן של שתי הנשים
149	לקחי מוסר מסיפורי הנשים
153	גלגול נשמות לגוף בעלי חיים
155	המשך קורות חייו של הבן
163	הופעת המלאכים לגילוי סתרי שמים
169	חלק ב: הלילה השני
173	נאום האשה הראשונה
174	נאום האשה השנייה
179	נאום האשה השלישית
192	הסתלקותן של הנשים ודברים נוספים של האב
203	על הפירוש הנכון לדמויותיהן של שלוש הנשים
206	הבן מספר את החלק האחרון של סיפור חייו
208	הופעת חמשת האנשים ולקחי חייהם
218	המפגש עם 'אם כל הלשונות' ושיחה
229	הכניסה להיכל השמימי והסברת סודותיו
231	נאומה של האשה השלישית על אחדות היקום
243	הגילויים האחרונים של סודות ההיכל
246	סיום המסע השמימי
247	מפתחות

פתח דבר

מאז שהשלמתי את הוצאתה לאור של המהדורה האנגלית ל'ספר גיא חזיון' לר' אברהם יגל, חשתי כי מלאכתי לא תהיה שלמה עד שאוציא לאור ספר יוצא דופן זה בנוסחו המקורי – בעברית. עתה, שבע שנים לאחר הופעת הספר המתורגם, אכן שלמה מלאכתי ובידי לדרך על המוגמר. הספר לא ראה אור בחיי מחברו, ועתה, לראשונה, יכול הקורא העברי להכיר יצירה יחידה במינה זו – פרי הילולים של שילוב התרבות העברית בתרבות הבארוק על אדמת איטליה. חובה נעימה היא לי להודות מקרב לב לכל מי שסייע בידי בהכנת המהדורה העברית של הספר. למר אהרון אריאל שתרגם בנאמנות את המבוא ואת הפירושים, למר יובל הררי שהשווה את הנוסח העברי של הספר לכתב היד והצילני משגיאות רבות, ולתלמידי מר יוסף חיות שטרח בסבלנות ובקפדנות על מלאכת הגהת הספר והכנת המפתח. תודתי לפרופ' ברכה ז"ק על קריאת המבוא. כן אני מודה לחברי פרופ' אידל על עידודו, כתמיד. תודה מיוחדת לד"ר אלחנן ריינר על תרומתו למהדורה העברית. עריכת הספר והוצאתו לאור התאפשרו בעזרתם המבורכת של מרכז זלמן שזר ומנהלו מר צבי יקותיאל. מר יצחק כהן עשה במלאכת ההתקנה והבאת הספר לדפוס. גב' אלה חכימי שקדה על סידורו ועימודו של הספר. יעמדו כולם על הברכה.

אוניברסיטת פנסילבניה, פילדלפיה, שבט תשנ"ז. דוד רוזרמן

מבוא

בשנת 1578 בקירוב ישב אברהם בן חנניה יגל בן ה־25 בתא אפל בבית הכלא העירוני במנטובה שבאיטליה, הוגה בלי מנוח בקורות אותו בחייו הקצרים. יגל היה ברוך כשרונות לימודיים וספרותיים יוצאים מן הכלל, אך מעולם לא עלה בידו להשתמש בהם. במקום שלווה הספרים, המחקר והעיון שכה השתוקק לה, ובמקום הביטחון החומרי הדרוש לאותה שלווה, היו חייו נתונים במהומה מוחלטת.

כמה שנים לפני־כן נאלצו יגל ומשפחתו לצאת את מקום הולדתם שבתחום ונציה ולהתיישב סמוך למנטובה בתקווה למצוא שם סביבה שלווה יותר, אך לפתע מת אבי המשפחה והוריש לבנו בית עבוס קטן, שיגל היה חסר ניסיון ועניין לנהלו. דומה היה, שכל החלטה שהחליט וכל שותפות שניסה ליצור הוסיפו לו עוד צרות וסבל. תחילה הגיע יגל להסדר, שלא כמקובל אז, עם שותפה ושמה רינה. אך התברר שהיתה רגזנית ובלתי מהימנה ביותר, וגרמה לו שיתרושש ושיהיה תלוי לחלוטין בכל גחמותיה ודרישותיה. יגל העלה עליו את חמתם של השלטונות ושל תושבי המקום בתיתו לרינה, שלא כחוק, מחסה בביתו בעת מגיפה. על כל אלה נוספה עוד רעה: יריבים, בני משפחת אלמג'טי (Almagiati), רדפו אותו בלי הרף, ולא נחה דעתם עד שאיבד את כל רכושו והושלך לבית הכלא.

וכך ישב לו יגל מדוכדך ומתפלש ברחמים עצמיים, ובדידות קירותיו החשופים של תא כלאו, שהיה לו למקלט, לא הקלה עליו. אך לפתע הופיעה בחלומו נשמתו של אביו והעניקה לו תנחומים ועצה, ואף הרפתקה מרטיטה בדמות מסע שמימי, אשר בו עתיד היה לפגוש נשמות אחרות, נשמה נשמה וסיפור קורותיה, והן עתידות לאלף אותו בינה באשר למטרתם העליונה של החיים ובאשר לסודותיו הנשגבים של היקום האלוהי.

כזאת היתה המציאות העגומה שתיאר יגל בצורה כה ציורית בחיבורו 'גיא חזיון' (על־פי ישעיהו כב, א). באמצעות סיפור האירועים הללו קיווה יגל לפרוק מעליו את משא הנסיבות הלא נעימות של הקורות אותו זמן לא רב לפני־כן, ולזכות בתגובה אוהדת של הקורא לגורלו העגום. בדרך זו העמיד יגל את הבימה לתסריט האומנותי של נס תשועתו – מסע החלום שבאמצעותו קיווה לרתק את קהל קוראיו בסיפורו מתחילתו עד סופו. בין שהתהפכות שתיאר יגל אכן קרו לו בדיוק כפי שטען ובין שלא, ברור שהוא ביקש לנצל במלואו מוטיב ספרותי מקובל של שחרור הרוח מכבלי כלאה (דהיינו, שחרור הנפש ממאסרה בגוף) כדי להציג את סיפור קורותיו ואת המסר הדתי שלו ככל שדמיונו היוצר איפשר לו. בעשותו זאת חיבר יגל יצירה יחידה במינה בספרות היהודית בדורו ובדורות שקדמו לו. לקורא בן דורנו השאיר יגל סיפור משעשע ביותר, וכן צוה שדרכו ניתן ללמוד על סוגיות אחדות בתחומי התרבות והחברה, שהעסיקו את יהודי איטליה בסוף המאה ה־16.

יגל ומסכת חיי היהודים באיטליה בסוף המאה ה־16

העובדה שיגל בחר להביע עצמו דווקא בצורה ספרותית שכזאת ראויה לציון, שכן עניינו העיקרי של יגל לא היה בספרות אלא במדעי הטבע וברפואה. חיבוריו החשובים ביותר, 'בית יער הלבנון' (על־פי מל"א י, יז, כא), שעדיין לא ראה אור בדפוס, ו'באר שבע' היו שניהם אנציקלופדיות רבות היקף של המדעים בימיו.¹ הוא גם הרבה מאוד לכתוב מכתבים, והתכתב בעיקר עם חולים שביקשו טיפול רפואי.² יגל גם כתב חיבור על מגיפת הדבר,³ ספר לימוד יסודות הדת והאמונה בדרך של שאלות ותשובות (קטכזים) שלצורך חיבורו השתמש בלא היסוס במדריך לקטכזים קתולי והתאים אותו ללימוד יסודות דת ישראל,⁴ וחיבור קטן בשבח הנשים.⁵ החיבורים הללו יצאו לאור בחייו.

ואולם יגל ראה עצמו בראש ובראשונה רופא טוב. יתר על כן, העילית האינטלקטואלית של הקהילה היהודית בצפון־מרכז איטליה חשבה אותו הן לרופא והן לבר־סמכא באסטרונומיה ובאסטרוולוגיה. בן דורו המהולל, מנחם עזריה מפאנו (הרמ"ע מפאנו), אף כינה אותו: "יחיד בדורנו בחוכמת הגלגלים" ו"הבקי בכל החוכמות".⁶ תואר הרופא נתן איפוא ליגל מעמד מקצועי וסמכות אינטלקטואלית מסוימת בקרב היהודים, הישג שהוא רצה בו מאוד ושפיעה אותו חלקית על קשייו החומריים הבלתי פוסקים, שמהם סבל כל ימיו.

הקשיים הללו, המתוארים חלקית ב'גיא חזיון', לא היו אך ורק באשמתו הוא, והם משקפים במידה רבה את השקיעה הכללית במעמדה של הקהילה היהודית בצפון איטליה ואת ההרעה במצבה החומרי במחצית השנייה של המאה ה־16. שנת 1553, השנה שבה נולד אברהם יגל, היתה בבחינת קו פרשת מים בתולדות הקהילה היהודית באיטליה. באותה שנה פירסם האפיפיור צו הגזר להעלות באש את כל ספרי התלמוד בכל רחבי איטליה. כעבור שנתיים בלבד פירסם האפיפיור את הצו האנטי יהודי הנודע לשמצה Cum nimis absurdum, צו ששינה מקצה אל קצה את המדיניות האפיפיורית כלפי היהודים, שבשיאו של הרנסנס התאפיינה בסובלנות יחסית. באווירה טעונת הרגשות של הקונטר־רפורמציה הקתולית גזרו האפיפיור פאולוס הרביעי (1476–1559) ויורשיו גזירות המטילות הגבלות שונות על היהודים, וכתוצאה מהן גברה התרוששות היהודים ותכפו כליאתם בגטאות וגירושיהם, במיוחד בתחומי מדינת האפיפיורים עצמה. למכות שניתחו על היהודים נתלו לחצים כבדים שנועדו להעבירם על דתם: הם נאלצו

- 1 'בית יער הלבנון' מצוי בכת"י אוקספורד בודלי, רג"ז 10–8 A. Neubauer, *Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library Oxford*, 1886, 1906, nos. 1303–1305 [להלן: רשימת נויבאוואר] 'באר שבע' מצוי בכת"י אוקספורד בודלי, רג"ז 11 (מס' 1306 ברשימת נויבאוואר).
- 2 ההתכתבות הזאת מצויה בחיבור 'בת רבים', כת"י מוסקבה, אוסף גינצבורג 129 (המכון לתצלומי כתבי היד העבריים, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים [להלן: מלכ"י], סרס מס' 6809).
- 3 מושיע חוסים (ויניציאה, שם"ו).
- 4 לקח טוב (ויניציאה, שם"ה).
- 5 אשת חיל (ויניציאה, שם"ו).
- 6 מנחם עזריה מפאנו, עשרה מאמרות, פרק נט, כת"י שטרסבורג 3973 (מלכ"י 2867), דף קנה ע"ב; J. Landauer, *Katalog der hebräischen, arabischen mss.* (Strasbourg, 1881), p. 67, n. 47. על פאנו ויחסו ליגל ראה להלן.

לשמוע דרשות הטפה לנצרות בבתי הכנסת; במקומות רבים הוקם בית מומרים (domus catechumenorum) – מוסד שנועד לסייע להמרה רבת היקף של יהודים; וגברו ההצקות ליהודים ובכלל זה הנהגת צנוורה על ספרים בעברית והפצת ספרות אנטי יהודית.⁷ כל הצעדים הללו עמדו בניגוד בולט ליחס הנוח יחסית של השלטונות החילוניים והכנסייתיים כלפי היהודים במאות השנים שלפני-כן. בשעתו נמשכו בנקאים יהודים מלווי כספים לצפון איטליה ולמרכזה בשל ההטבות הנדיבות שהציעו להם השלטונות המקומיים, שביקשו למשוך אליהם מקורות אשראי לצורכיהם, לצורכי העסקים במדינתם ובעיקר לצורכי הלוואות קטנות לעניים. בעקבות הפריבילגיות הללו, שהוענקו במאות ה-13, ה-14 וה-15 ליהודים מסוימים, צמחו ברחבי צפון איטליה ומרכזה קהילות יהודיות קטנות, שהיו תלויות לחלוטין במקבלי הזכויות (condotte), והללו נשאו גם בעול תשלום המיסים לשלטונות. במאה ה-16 כללו הקהילות הללו גם סוחרים ואימנים, עד שבמרוצת הזמן שוב לא היו מלווי הכספים רוב בקהילות איטליה. בשל תנאי הסובלנות היחסית ששררו עד אמצע המאה ה-16, שהטיבו את מעמדם המדיני ואת מעמדם הכלכלי, הושפעו היהודים בנוהגי התרבות ובחי הרוח שלהם מקירבתם למרכזי תרבות הרנסנס באיטליה. מספר קטן אך בולט של אנשי רוח מקרב היהודים קיימו קשרים עם אנשי רוח נוצרים במידה שלא היתה כמותה במאות השנים שלפני-כן.⁸

החקיקה האנטי יהודית באמצע המאה ה-16 איימה איפוא לחתור תחת ההישג הניכר שהושג בתחום ההתקרבות בין יהודים לנוצרים בחלק גדול של ימי הרנסנס. במקביל להרעה שחלה באווירה המדינית בסוף המאה ה-16 ובראשית המאה ה-17, ניכרה גם שקיעה כללית בפעילות הבנקאים היהודים באיטליה. ככל שנתרבו האפשרויות שהיו לנוצרים להשיג הון, כן קטן מספר הסוחרים והאימנים הנוצרים שנודקקו לשירותיהם של המלווים היהודים. לעומת זאת גדל

7 על שקיעת החיים היהודיים במחצית השנייה של המאה ה-16 ראה, למשל: K. Stow, *Catholic Thought and Papal Jewry Policy 1555–1593* (New York, 1977); idem 'The Burning of the Talmud in 1553 in the Light of Sixteenth Century Catholic Attitudes Toward the Talmud', *Bibliothèque d'humanisme et Renaissance*, 34 (1972), pp. 435–459. 'גירוש היהודים ממדינת הכנסייה בימי האפיפיור פיוס התמישי ומשפטי החקירה נגד יהודי בולוניה 1566–1569', בתוך: א' מילאנו, ש"א נכון וד' קארפי (עורכים), ספר זכרון לחיים אנצו סירני, ירושלים תשל"א, עמ' 145–165; R. Bonfil, 'Some Reflections on the Place of Azariah de Rossi's *Me'or Einayim* in the Cultural Milieu of Italian Renaissance Jewry', in: *Jewish Thought in the Sixteenth Century*, ed. B. Cooperman (Cambridge, Mass., 1983), pp. 23–48; D.B. Ruderman, 'A Jewish Apologetic Treatise from Sixteenth Century Bologna', *Hebrew Union College Annual*, 50 (1979), pp. 253–276. והפניותיהם הביבליוגרפיות.

8 על חיי היהודים באיטליה של ימי הרנסנס ראה את הסקירות הסטנדרטיות של ב' רות, היהודים בתרבות הרניסאנס באיטליה, ירושלים תשכ"ב; M.A. Shulvass, *Jews in the World of the Renaissance* (Leiden and Chicago, 1973); A. Milano, *Storia degli ebrei in Italia* (Torino, 1963) בונפיל, הרבנות באיטליה בתקופת הרניסנס (ירושלים, תשל"ט); D.B. Ruderman, *The World of a Renaissance Jew* (Cincinnati, 1981). על חיי הרוח היהודיים באותה עת ראה: D.B. Ruderman, 'The Italian Renaissance and Jewish Thought', in: *Renaissance Humanism: Foundations, Forms and Legacy*, 3 vols., ed. A. Rabil, Jr. (Philadelphia, 1988), I, pp. 382–433. במראה כסופה: חיי היהודים באיטליה בימי הרניסאנס (ירושלים, תשנ"ד).

מספרם של הלוויים מקרב העירוניים העניים, שהסיכון במתן הלוואות להם היה רב יותר והרווחים מהם – צנועים יותר. בעקבות ההגבלות המחריפות על המלוויים היהודים, הלחצים הבלתי פוסקים להוריד את שיעורי הריבית והסיכונים הבלתי נמנעים שבהחזרת שווייה המלא של הלוואה, נפגעו מאוד פעולותיהם הבנקאיות של היהודים. כמה בנקים נאלצו להתחסל ואחרים ניהלו תחרות עזה על הרווחים שנותרו.⁹

עולמו הרוחני של אברהם יגל, פעילותו כרופא והישגיו כהוגה דעות דתי וכמחבר ספרי בדיון ומדע צמחו איפוא על רקע שקיעת מעמדן של קהילות איטליה והידלדלות מקורות פרנסתם. יתרה מזו; מצבו החומרי של אברהם יגל עצמו היה רופף אף יותר משל רובם של היהודים האחרים, ובעיקר, הוא הכיר מקרוב ובמלוא התריפות את טיבם ההפכך של עסקי הלוואות. בנקאים יהודים בולטים, שעסקו בהלוואות כספים ושהיו עשירים יחסית, נקרו תמיד על דרכו של יגל, אם כפטרונים של תחומי התעסקותו בעולם הרוח, אם כחולים שבהם טיפל כרופא, ואם כתומכים או כיריבים שלו בתקופה הקצרה והסוערת שבה הוא עצמו שלח יד בעסקי בנקאות.

תולדות חייו של אברהם יגל¹⁰

יגל נולד בעיירה הקטנה מונסליצ'ה (Monselice) השוכנת מדרום לפדובה (Padova) ומצפון לרוֹוִיגוֹ (Rovigo) שבתחום הטֶרָה פִּירְמָה (Terra Firme); שטח שלטונה של ונציה ביבשת איטליה.¹¹ על כך אנו לומדים מנהגו לחתום את שמו: "אברהם בן חנניה יגל ממשפחת גְּלִיקוֹ שבמונסליצ'ה". מלבד ששם משפחתו המקורי היה גליקו, כמעט שאין אנו יודעים דבר על אביו או על מוצאו המשפחתי. הוא נטל לעצמו את השם 'אברהם יגל' מתוך תפילת מנחה של שבת.¹² אין אנו יודעים דבר על ילדותו של יגל ונעוריו במונסליצ'ה. נראה שבראשית שנות ה־70 של המאה ה־16 הגיע יגל עם אביו ועם לפחות אחד מאחיו ללוֹצֶרָה (Luzzara) הסמוכה למנטובה. בחיבור מקוטע מאותה עת מזכיר יגל את אביו כאדם שעודו חי.¹³ ואולם בחיבורו

- 9 תמונה כללית של בנקאות הלוואות היהודית באיטליה מצויה בסקירות שצוינו בהערה הקודמת, וכן אצל: L. Poliakov, *Les Banquiers Juifs et le Saint Siège du XIIIe au XVIe siècle* (Paris, 1965) על אותה בנקאות באזור מנטובה, שבו פעל יגל, ראה: ש' סימונסון, תולדות היהודים בדוכסות מנטובה, א-ב (ירושלים, תשכ"ג-תשכ"ה), ובמיוחד כרך א.
- 10 D.B. Ruderman, *Kabbalah, Magic and Science: The Cultural Universe of a Sixteenth Century Jewish Physician* (Cambridge, Mass. and London, 1988), chaps. 1–2. התיאור הקצר כאן נלקח משם.
- 11 על האוכלוסייה היהודית באזור הוא ראה: C. Roth, *History of the Jews of Venice* (Philadelphia, 1930), chap. 8. בשני מקומות מגלה יגל את תאריך לידתו – 1553: הראשון במכתב משנת 1613, ביום הולדתו השישים, והשני במכתב משנת 1623 לחנניה ריאטי, הנמצא בספרו 'בת רבים', סז, דף קו ע"א-קק ע"ב; קעד ע"א.
- 12 על משפחת גליקו באיטליה ראה עדותו המעניינת של שלמה גרציאנו, המובאת בשם מרדכי דאטו, ולפיה היא היתה אחת מארבע המשפחות שהוגלו מירושלים עם חורבן בית שני. ראה: אריק זימר, 'ידיעות ביוגרפיות על יהודי איטליה מעטו של אברהם גרציאנו', קרית ספר, מט (תשל"ד), עמ' 442.
- 13 בת רבים, דף קצה ע"ב.

'גיא חזיון', שבכתיבתו החל ב־1578, מציין יגל שאביו איננו עוד בין החיים; גם בחיבורו 'בית יער הלכנון', שאותו החל לכתוב ב־1579, מזכיר יגל את מות אביו.

אפשר שיגל הגיע ללוצרה כבר בין השנים 1571–1572, כאשר יהודים רבים שגורשו זמנית מונציה מצאו מקלט בתחום שלטונה של דוכסות מנטובה.¹⁴ בחיבורו 'גיא חזיון' מביא יגל תיאור מפורט של כמה משנות חייו מרובי התלאות, החל במועד כלשהו באמצע שנות ה־70. הוא מתאר בדקדקנות את משאו ומתנו הממושך עם שותפתו המפוקפקת רינה, את ביקורה בלוצרה בעת המגיפה בשנים 1575–1576, ואת הסבל שנגרם לו מחמת ביקורה. הוא גם מתאר בפרטי פרטים את פעולותיהם של יריביו העיקריים, בני משפחת אלמג'טי, נגדו, את השיקוצים שהטילו בו ואת הפחים שטמנו לו; את מעורבותם של כמה מראשי הנכבדים היהודים במנטובה במחלוקת בינו ובין בני אלמג'טי; את בריחתו הזמנית מלוצרה ובסופה את שובו לשם; את לכידתו בבית אורח נוצרי במנטובה; ולבסוף, את מאסרו בבית הסוהר העירוני של מנטובה.

נוסף לעדויות הללו מצויים בידינו נתונים נוספים על תקופת חייו הראשונה. יגל מזכיר אגב אורחא כמה מבני משפחתו, במיוחד אח וחותנת. קולופון של שיר שכתב מרדכי דאטן, חברו של יגל, מוסר את שם אשתו של אברהם: דינה בת בת־שבע פאנו והושע (סלִטוֹרָה) דה קולוניה.¹⁵ הושע דה קולוניה היה בנקאי באזור ויאָדָנָה (Viadana) ולוצרה.¹⁶ נראה שיגל נשא את דינה לאישה זמן קצר אחרי הגיעו ללוצרה בראשית שנות ה־70, וזמן מה אחרי מות אביו.¹⁷ ברשימותיו של יגל מצוי עותק של הודעה פומבית משנת 1567 ובו פירט נכסיו של הושע.¹⁸ בשיאן של צרותיו הכספיות של יגל חלתה בת־שבע, אולי מחמת המגיפה, ונראה שכעבור זמן מה מתה. גם אחיו של יגל מת אז, והשאיר אחריו כמה ילדים ששםם לא נזכר. עוד נמסר לנו אגב אורחא על אחד מחוליו של יגל ב־1581 ועל שיחה עם נוסע נוצרי בתאריך לא ידוע; בכך מסתכם המידע על יגל מתקופת שהותו בלוצרה.¹⁹

זעום עוד יותר המידע על יגל ועל מעשיו בתקופה שאחרי זו המתוארת ב'גיא חזיון'. בידינו ידיעות אחדות על ביקורו של יגל בכמה קהילות באיטליה למן שנת 1578, החותמת את התקופה

14 ראה ש' סימונסון, תולדות היהודים בדוכסות מאנטובה (לעיל, הערה 9), א, עמ' 21–23. רות, היהודים בתרבות הריניסאנס (לעיל, הערה 8), עמ' 88–92; B. Ravid, 'The Socioeconomic Background of the Expulsion and Readmission of Venetian Jews 1571–1573', in: *Essays in Modern Jewish History: A Tribute to Ben Halpern*, eds: F. Malino and P.C. Alpert (Rutherford, N.J., 1981).

15 כת"י לונדון, הספרייה הבריטית, 6469, add. (מלכ"י 5043), דף סב ע"א. M. Margoliouth, *Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the British Museum*, II (London, 1965), p. 261. על דאטן וחסיו עם יגל ראה להלן.

16 על יהושע ראה סימונסון, תולדות היהודים בדוכסות מאנטובה (לעיל, הערה 9), א, עמ' 163. אביו היה הבנקאי אברהם בן אנג'לו דה קולוניה, שהיה בנקאי גם בוואדנה ובערים אחרות.

17 אצל סימונסון מצויות עדויות שבהן מתוארת בת־שבע כאלמנה וכאפוסטרוסית של דינה.

18 בת רבים, ו, דף ס ע"א–י ע"א. על המסמך חתומים שלושה רבנים בפררה: ברוך עוזיאל חוקיטו, רפאל בן יוחנן טרוט ואהרון בן ישראל פינצי.

19 האישה החולה נזכרת ב'בית יער הלכנון', א, פרק טו. הוא מזכיר את הנוסע ב'באר שבע', כת"י אוקספורד, בודלי, רג'וי II (1306 ברשימת נויבאואר), ב, כא, דף עב ע"ב.

אברהם בן חנניה יגל (1553–1624) חיבר את 'ספר גיא חזיון' באיטליה בסופה של המאה ה-16. חיבור מרשים זה שונה מיתר כתביו של הרופא, הפילוסוף והמקובל, והוא בראש ובראשונה דין וחשבון אוטוביוגרפי של השנים רבות התהפוכה שהיו מנת חלקו של יגל, שהיה גם מלווה בריבית.

ספר זה הוא בעיקרו תיאור של מסע שמימי, שנשמתו של אביו לקחה אותו אליו והיא המבקרת אותו בעת שהיה כלוא בכלא במנטובה בגין חוב כספי שלא נפרע. המסע השמימי מאפשר ליגל לשלב שורה של דיונים תיאולוגיים ומוסריים, המבוססים על תפיסות יהודיות – במיוחד אלה של הקבלה – כפי שיגל ובני זמנו הבינו אותן.

'ספר גיא חזיון' הוא ספר יחיד במינו בספרות העברית במיזוג שבין חומרים יהודיים מסורתיים ובין חידושים ספרותיים ואיקונוגרפיים בני זמנו. הוא פותח פתח להבנת עולמם החברתי והתרבותי המרתק של יהודי איטליה בשלהי המאה ה-16 והשפעתו על תקופת הרנסנס המאוחר בכללותה.

המחבר, דוד רודרמן, הוא פרופסור להיסטוריה יהודית ומשמש כראש המכון ללימודים מתקדמים במדעי היהדות באוניברסיטת פנסיילניה שבארצות הברית. הוא פירסם ספרים ומאמרים רבים על עולמם התרבותי של יהודי איטליה בתקופת הרנסנס וחיבורו האחרון עוסק ביחס למדע בקרב יהודים באירופה בתקופה החדשה המוקדמת.

על עטיפת הספר: מבנים בני התקופה במנטובה, איטליה. עיצוב וצילום: גדעון דן

